

ประเด็นการเมือง ฉบับที่ E20	28 มี.ค. 68	วิทยาลัยการทัพบก
ประเด็น การอภิปรายไม่ไว้วางใจ	กับการเมืองไทยเพื่อชาติหรือเพียงแค่พิธีกรรม	
ประเด็นสำคัญ	- การอภิปรายไม่ไว้วางใจในอดีต - รูปแบบการอภิปรายไม่ไว้วางใจในระบบรัฐสภาไทย - ลักษณะการดำเนินการและเป้าหมายทางการเมือง - ผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น - การอภิปรายไม่ไว้วางใจในยุคปัจจุบัน - ผลกระทบต่อความมั่นคงและอนาคตทางการเมืองไทย	

การอภิปรายไม่ไว้วางใจกับการเมืองไทย เพื่อชาติหรือเพียงแค่พิธีกรรม

การอภิปรายไม่ไว้วางใจเป็นกลไกสำคัญในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งเปิดโอกาสให้ฝ่ายค้านตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้อย่างเป็นทางการ ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย กลไกนี้ถูกใช้เป็นเวทีตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลมาโดยตลอด และในบางครั้งก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ บทความนี้จะวิเคราะห์กลไกการอภิปรายไม่ไว้วางใจในบริบทการเมืองไทย โดยเปรียบเทียบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในยุคนายกรัฐมนตรีแพทองธาร ชินวัตร โดยเฉพาะความแตกต่างของภูมิทัศน์การเมืองปัจจุบันที่มีพรรคการเมืองฝ่ายค้าน "สายเลือดใหม่" และผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองและความมั่นคงของประเทศ

การอภิปรายไม่ไว้วางใจในอดีต

ในอดีต การอภิปรายไม่ไว้วางใจในประเทศไทยมีลักษณะเด่นหลายประการ มักเป็นการเผชิญหน้าระหว่างพรรคการเมืองใหญ่ โดยเฉพาะระหว่างพรรคประชาธิปัตย์และพรรคเพื่อไทย (หรือพรรคไทยรักไทยในอดีต) ประเด็นการอภิปรายส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการทุจริต เช่น ประเด็นผลประโยชน์ทับซ้อนและการทุจริตในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ ผลลัพธ์ของการอภิปรายมักขึ้นอยู่กับเสียงข้างมากในสภา ซึ่งในอดีตที่มีระบบพรรคที่เข้มแข็งและวินัยพรรคที่เคร่งครัด การอภิปรายมักไม่สามารถโค่นล้มรัฐบาลที่มีเสียงข้างมากชัดเจนได้ นอกจากนี้ การรายงานข่าวผ่านสื่อกระแสหลักเป็นช่องทางหลักในการสื่อสารกับประชาชน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การอภิปรายไม่ไว้วางใจในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่นำไปสู่ความขัดแย้งและเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลที่นำไปสู่การรัฐประหารในปี 2534 หรือการอภิปรายไม่ไว้วางใจในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย ที่แม้จะไม่สามารถโค่นล้มรัฐบาลได้ แต่ก็สร้างแรงกดดันอย่างมากต่อรัฐบาลในประเด็นปัญหาการทุจริตและการบริหารจัดการวิกฤติเศรษฐกิจ

รูปแบบการอภิปรายไม่ไว้วางใจในระบบรัฐสภาไทย

การอภิปรายไม่ไว้วางใจในระบบรัฐสภาไทยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ การอภิปรายไม่ไว้วางใจรายบุคคล มุ่งเป้าที่รัฐมนตรีเป็นรายบุคคลโดยไม่รวมนายกรัฐมนตรี ต้องมี ส.ส. เข้าชื่อไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของสมาชิกทั้งหมด การอภิปรายรูปแบบนี้มักไม่กระทบเสถียรภาพรัฐบาลโดยรวม แต่อาจนำไปสู่การปรับ ครม. เพื่อรักษาภาพลักษณ์รัฐบาล การอภิปรายไม่ไว้วางใจทั้งคณะ มุ่งเป้าที่คณะรัฐมนตรีทั้งคณะรวมถึงนายกรัฐมนตรี ต้องมี ส.ส. เข้าชื่อไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของสมาชิกทั้งหมด

มีความเสี่ยงสูงต่อเสถียรภาพรัฐบาล หากลงมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐมนตรีทั้งคณะต้องพ้นตำแหน่ง มักเกิดในช่วงความขัดแย้งทางการเมืองสูงหรือรัฐบาลมีปัญหาการบริหารรุนแรง และการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี มุ่งเป้าเฉพาะที่นายกรัฐมนตรี ต้องมี ส.ส. เข้าชื่อไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 และระบุประเด็นพร้อมเหตุผลชัดเจน หากนายกฯ ต้องพ้นตำแหน่ง คณะรัฐมนตรีทั้งคณะต้องพ้นตำแหน่งด้วย ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย นายกฯ ส่วนใหญ่รอดพ้นการลงมติเนื่องจากมีเสียงข้างมากในสภา แต่การอภิปรายยังสร้างแรงกดดันทางการเมืองและกระทบความนิยมในสายตาประชาชน การอภิปรายทั้งสามรูปแบบเป็นกลไกตรวจสอบถ่วงดุลในระบอบประชาธิปไตย แต่ประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับเสียงข้างมากในสภาเป็นสำคัญ ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย มีการอภิปรายไม่ไว้วางใจทั้งสามรูปแบบอยู่บ่อยครั้ง โดยในกรณีการอภิปรายรายบุคคล มีรัฐมนตรีหลายคนถูกยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจและต้องพ้นจากตำแหน่ง ขณะที่การอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีหรือทั้งคณะมักไม่ประสบความสำเร็จในแง่ของการลงมติ แต่ก็สร้างแรงกดดันทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

ลักษณะการดำเนินการและเป้าหมายทางการเมือง

การอภิปรายไม่ไว้วางใจในประเทศไทยมีรากฐานมาจากรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะได้ โดยมีเงื่อนไขจำนวนผู้เสนอญัตติที่แตกต่างกันไปในแต่ละรัฐธรรมนูญ กลไกนี้มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ การตรวจสอบและถ่วงดุล เป็นเครื่องมือสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติในการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหาร การสร้างความโปร่งใส เปิดโอกาสให้มีการเปิดเผยข้อมูลการทำงานของรัฐบาลต่อสาธารณะ การสร้างความรับผิดชอบทางการเมือง บังคับให้ผู้บริหารประเทศต้องรับผิดชอบต่อความคิดเห็นและนโยบายของตน การสร้างพื้นที่ทางการเมืองให้ฝ่ายค้าน เป็นเวทีให้พรรคฝ่ายค้านได้แสดงจุดยืนและนำเสนอทางเลือกในการบริหารประเทศ

เป้าหมายทางการเมืองของการอภิปรายไม่ไว้วางใจ

การอภิปรายไม่ไว้วางใจมีเป้าหมายทางการเมืองที่สำคัญหลายประการ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาลและสร้างความรับผิดชอบทางการเมือง ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้ การตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล เปิดโอกาสให้ฝ่ายค้านตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างเข้มข้นในทุกด้าน ทั้งนโยบาย เศรษฐกิจ สังคม และการบริหารราชการแผ่นดิน การเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ เป็นเวทีสำคัญในการเปิดเผยข้อมูลการทำงานของรัฐบาลต่อสาธารณะ โดยเฉพาะข้อมูลที่ถูกปกปิดหรือไม่ได้รับ

การเปิดเผยมาก่อน การสร้างความรับผิดชอบทางการเมือง กดดันให้รัฐบาลและรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อการกระทำและการตัดสินใจ หากไม่สามารถชี้แจงข้อกล่าวหาได้ชัดเจน อาจนำไปสู่การลาออกหรือถูกลงมติไม่ไว้วางใจ การปรับปรุงแก้ไขการทำงานของรัฐบาล อาจนำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบาย การปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารราชการแผ่นดิน หรือการปรับคณะรัฐมนตรี และการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ในกรณีที่รุนแรงที่สุด หากการอภิปรายทำให้รัฐบาลสูญเสียเสียงข้างมากในสภา อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล หรือการยุบสภา แม้ในทางปฏิบัติ การอภิปรายไม่ไว้วางใจอาจไม่บรรลุเป้าหมายเหล่านี้ทั้งหมด แต่ในระบอบประชาธิปไตย กลไกนี้ยังคงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐ

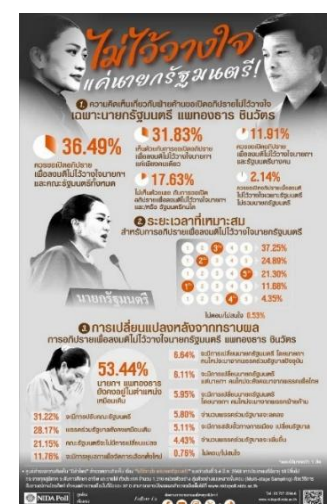
ผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการอภิปรายไม่ไว้วางใจ

การเปิดโปงปัญหาของรัฐบาล การอภิปรายไม่ไว้วางใจเป็นเวทีสำคัญที่ฝ่ายค้านใช้นำเสนอหลักฐานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานที่บกพร่องของรัฐบาล การเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้ต่อสาธารณชนอาจส่งผลให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจและลดความนิยมในรัฐบาล แม้รัฐบาลจะยังคงอยู่ในตำแหน่งหลังการลงมติ แต่ภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถืออาจได้รับความเสียหาย ซึ่งอาจส่งผลต่อคะแนนนิยมในระยะยาว **การปรับคณะรัฐมนตรี** เมื่อการอภิปรายไม่ไว้วางใจเผยให้เห็นถึงความบกพร่องในการทำงานของรัฐมนตรีบางคน นายกรัฐมนตรีอาจตัดสินใจปรับเปลี่ยนตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีเพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาล การปรับครม.อาจเกิดขึ้นโดยการปลดรัฐมนตรีที่ถูกอภิปรายออกจากตำแหน่ง หรือสลับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อลดแรงกดดันทางการเมือง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ในกรณีที่รุนแรงที่สุด หากการอภิปรายไม่ไว้วางใจส่งผลให้พรรคร่วมรัฐบาลบางพรรคถอนตัว หรือมีการแตกแยกภายในพรรคร่วมรัฐบาลอย่างรุนแรง อาจนำไปสู่การล่มสลายของรัฐบาลชุดปัจจุบัน หากรัฐบาลไม่สามารถรักษาเสียงข้างมากในสภาได้ อาจนำไปสู่การยุบสภาและการเลือกตั้งใหม่ หรือการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่โดยไม่ต้องมีการเลือกตั้ง นอกจากนี้ การอภิปรายไม่ไว้วางใจยัง อาจส่งผลกระทบต่อนโยบายของรัฐบาล การตัดสินใจทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายค้านในระยะยาวอีกด้วย

การอภิปรายไม่ไว้วางใจในยุคปัจจุบัน

การอภิปรายไม่ไว้วางใจในยุคของนายกรัฐมนตรีแพทองธาร ชินวัตร มีความแตกต่างจากในอดีตอย่าง มีนัยสำคัญ แม้ว่าความขัดแย้งทางการเมืองจะยังคงมีอยู่ แต่บรรยากาศไม่ได้ตึงเครียดเหมือนในช่วงความขัดแย้งสี่สีเลือบบาทของพรรคฝ่ายค้านสายเลือดใหม่ โดยเฉพาะพรรคประชาชน ได้นำเสนอรูปแบบการเมืองแนวใหม่ การตรวจสอบที่เข้มข้น และมีฐานเสียงจากคนรุ่นใหม่ ประเด็นที่ถูกอภิปรายมีความหลากหลายมากขึ้น นอกเหนือจากประเด็นคอร์รัปชัน ยังครอบคลุมไปถึงนโยบายเศรษฐกิจ สิทธิมนุษยชน พฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามกฎหมาย/จริยธรรมของตัวบุคคล และความเหลื่อมล้ำในสังคม นอกจากนี้

การใช้สื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญ ทำให้การอภิปรายถูกเผยแพร่และวิเคราะห์อย่างกว้างขวาง และประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น การอภิปรายในยุคปัจจุบันยังมีความเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นที่กลุ่มเคลื่อนไหวให้ความสนใจ

อย่างไรก็ตาม การอภิปรายไม่ไว้วางใจในยุครัฐบาลปัจจุบันก็มีความท้าทายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสถียรภาพของรัฐบาลผสมที่อาจเปราะบางต่อแรงกดดันภายนอก ความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจเดิมก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพทางอำนาจในระบบการเมืองไทย และที่สำคัญคือ ความคาดหวังของประชาชนต่อรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งการอภิปรายที่เปิดโปงปัญหาหรือความล้มเหลวในการบริหาร อาจลดทอนความชอบธรรมของรัฐบาลได้

ผลกระทบต่อความมั่นคงและอนาคตทางการเมืองไทย

การอภิปรายไม่ไว้วางใจในระบบการเมืองไทยมีนัยสำคัญต่อความมั่นคงและอนาคตทางการเมืองในหลายมิติ กลไกนี้เป็นตัวชี้วัดสำคัญของเสถียรภาพทางการเมือง คุณภาพของอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร รวมถึงคุณภาพของประชาธิปไตยไทยและวัฒนธรรมการเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม แม้ในทางทฤษฎี การอภิปรายไม่ไว้วางใจจะถูกออกแบบให้เป็นกลไกตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจตามหลักการประชาธิปไตย แต่ในทางปฏิบัติกลับกลายเป็นเพียง "พิธีกรรมทางการเมือง" ที่มีข้อจำกัดสำคัญ 4 ประการ **ความไร้ประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลง** ระบบถูกออกแบบให้รัฐบาลรักษาเสียงข้างมากได้อย่างมั่นคง ทำให้ผลการลงมติคาดการณ์ได้ล่วงหน้า แม้ฝ่ายค้านจะมีหลักฐานหนักแน่นเพียงใด **ผลประโยชน์แอบแฝงและดิสลับ** อาจมีการเจรจาหลังเวทีเพื่อกำหนดขอบเขตประเด็นที่จะอภิปราย และมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมืองที่ทำให้การอภิปรายกลายเป็นละครที่มีบทสรุปเขียนไว้แล้ว **เวทีแสดงบทบาทของฝ่ายค้าน** พรรคฝ่ายค้านดำเนินการอภิปรายเพียงเพื่อแสดงว่าได้ทำหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ โดยไม่ได้มุ่งหวังผลสำเร็จทางการเมืองอย่างแท้จริง **หรือเป็นการเรียกความสนใจกลับมาในเวทีการเมือง** พรรคเล็กและนักการเมืองที่มีบทบาทน้อยมักใช้โอกาสนี้เพื่อกลับมาเป็นตัวตนในสื่อ สร้างภาพลักษณ์ และเรียกคะแนนนิยม

อย่างไรก็ตาม การอภิปรายไม่ไว้วางใจในยุคปัจจุบันอาจไม่ได้มุ่งหวังผลในสภาเพียงอย่างเดียว เพราะฝ่ายค้านตระหนักดีว่าด้วยรัฐบาลที่มีเสียงข้างมากในสภา การลงมติไม่ไว้วางใจย่อมประสบผลสำเร็จได้ยาก แต่เป้าหมายสำคัญที่แท้จริงอาจอยู่ที่การสร้าง "ความไม่ไว้วางใจในสังคม" ต่อรัฐบาลหรือรัฐมนตรีที่ถูกอภิปราย ซึ่งเพียงเท่านี้ก็อาจถือว่าบรรลุเป้าหมายทางการเมืองของฝ่ายค้านได้แล้ว

แม้ในยุคของนายกรัฐมนตรีแพทองธาร ชินวัตร ที่มีพรรคฝ่ายค้าน "สายเลือดใหม่" อย่างพรรคประชาชน เป็นแกนนำร่วมกับพรรคฝ่ายค้านอื่น ๆ และใช้วิธีการตรวจสอบและนำเสนอข้อมูลด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่กลไกการอภิปรายไม่ไว้วางใจก็ยังคงถูกจำกัดด้วยกรอบของระบบที่ออกแบบเอื้อให้ฝ่ายรัฐบาลมีความได้เปรียบ ทำให้ไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การอภิปรายไม่ไว้วางใจตามระบอบประชาธิปไตยในระบบการเมืองไทยปัจจุบันมักมีลักษณะที่โน้มเอียงไปทาง "พิธีกรรมทางการเมือง" มากกว่าจะเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพ "เพื่อชาติ" トラบใดที่ยังไม่มีการปฏิรูประบบการเมืองและกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างจริงจัง การอภิปรายไม่ไว้วางใจก็จะยังคง

เป็นเพียงละครการเมืองที่ทุกฝ่ายต่างแสดงบทบาทตามที่ถูกคาดหวัง เปรียบเสมือนอภิปรายแบบ “เอื้ออาทร” หรือ “ถ้อยที ถ้อยอาศัย” โดยทราบผลลัพธ์ล่วงหน้าและไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายอย่างแท้จริง トラบใดที่ผลประโยชน์ลงตัว และ “เสียงข้างมาก” สำคัญกว่า “มโนสำนึก เพื่อชาติ เพื่อแผ่นดิน” กลไกการเมืองก็เป็นแค่โรงละครให้นักการเมืองได้โลดแล่น แสวงหาผลประโยชน์ แบบ “มือใครยาว สาวได้ สาวเอา” เท่านั้น

พ.อ.หญิง จันทิรา นาคบุญนำ

อจ.ทก.กกม.สมย.วทบ.

อ้างอิง

1. สำนักข่าวอิสรา เปิดชื่อ 10 รัฐมนตรี โดนอภิปรายไม่ไว้วางใจ จองกฐิน ‘แพทองธาร’ - 4 รองนายกฯ - 5 รมต. สืบค้นได้จาก <https://www.isranews.org> สืบค้นเมื่อ 25 มี.ค. 2568
2. สมบัติ อารังธวัณศ์. การอภิปรายไม่ไว้วางใจในระบอบประชาธิปไตยไทย: บทวิเคราะห์เชิงสถาบัน. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. 2563;18(3):5-24.
3. ศรัณยู หมั่นทรัพย์. การอภิปรายไม่ไว้วางใจ: กลไกการตรวจสอบถ่วงดุลในระบบรัฐสภาไทย. นิตสารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2564;50(2):189-219.
4. พรภพ อ่วมพิทยา. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอภิปรายไม่ไว้วางใจในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษาการเมืองไทยช่วงปี 2560-2566. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์. 2567;16(1):45-68.
5. กษิดิศ อนันท์นาธร. ผลกระทบของการอภิปรายไม่ไว้วางใจที่มีต่อเสถียรภาพทางการเมืองในประเทศไทย: การศึกษาเปรียบเทียบช่วงปี 2544-2566. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2566;49(2):110-135.